

T Ü R K T A R İ H K U R U M U

B E L G E L E R

TÜRK TARİH BELGELERİ DERGİSİ

CİLT : I

1 OCAK 1964

Sayı : 1

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖMER BARKAN : 894 (1488/1489) yılı Cizyesinin Tahsilâtına âit Muhasebe
Bilânçoları

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ, ANKARA — 1993

Ö N S Ö Z

Türk Tarih Kurumu, ilk sayısını bugün bilim dünyasına sunduğu, “Belgeler” adlı yeni bir dergi ile yıllardan beri özlediği bir görevi yerine getirmiş bulunuyor.

Atatürk’ün 1935 yılı yazında Millî Eğitim Bakanlığı yolu ile Türk Tarih Kurumu’na verdiği çalışma programının 7 nci bölümünün I ve II nci kısımlarında şöyle denmekte idi :

“I — Millî tarih tezimizden ilmt zafarını temine yarayacak tariht delilleri ihtiva eden, şurada, burada ve Hazine-i Evrak denilen emniyetsiz, tehlikeli ve rutubetli yerlerde dağınık ve yığın halinde duran bütün vesikaları ve bütün el yazmalarını, kitabeleri, vakfiyeleri, mahkeme sicillerini, devlet merkezinde vücade getirilecek modern, geniş bir binada toplamak ve en yeni teknik metodlarla tasnif ve tanzim ederek, tarih yazarların bu vesikalardan daima ve kolayca istifade edebilmelerini ve ilmt tetkiklerini bilhassa bu millî vesikalara istinat ettirmelerini temin etmek ; (bu mühim iş Asbaşkan Halil Ethem’in riyaset nezaretinde takip olunacak ve bu maksatla Bakanlıklar murahhaslarından mürekkep olarak Ankara’da teşekkül etmiş olan komisyonun teşebbüslerinin bir an evvel fiilî netice almasına çalışılacaktır).

II — Böylece tanzim ve tasnif olunacak vesikalar, mütehassıslar tarafından tetkik olunduktan sonra, tariht kıymet ve ehemmiyetlerine göre, külliyat halinde ve Türk Tarihi malzemeleri serisi şeklinde sıra ile neşredilmek ; (bu neşriyatı idare edecek ilmt heyetler zamanı gelince teşkil olunacak ve faaliyete geçecektir.)”¹

Türk Tarih Kurumu bu tarihten sonra Türk arşivindeki belgelerin yayınlanması için çeşitli çalışmalara başladı. Üyelerinden Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın Başkanlığında bir arşiv komisyonu kurdu. İstanbul’da rahmetli Ord. Prof. Mükrimin Halil Yınanç’ın başkanlığında bir “Türk İslâm Devri Kitabeleri Derleme Kurulu” meydana getirdi. Ayrıca merkezde rahmetli Osman Ferit Sağlam’la rahmetli Yusuf Akyurd’a Anadolu’daki Türk-İslâm devri kitabelerini derleme görevini verdi.

Bu çalışmaların ilk ürünleri 1937’de yayın alanına çıkan “Belleten” le bilim dünyasına sunulmaya başlandı. Fakat asıl amaç, yani arşiv belgelerinin, Batı milletlerinin yaptığı gibi, korpüsler (külliyyat) halinde yayımlanması işi bugüne kadar tam mânasiyle gerçekleştirilemedi.

1947 yılının sonlarında üyelerimizden dördüyle iki yabancı Profesör ve bilim adamının imzasını taşıyan bir öneri Yönetim Kurulunun 7 Şubat 1948 tarihli toplantısında görüşülerek onaylanmıştı. Bu öneride şunlar vardı :

“Osmanlı tarihi ve bununla ilgili kaynakların neşri hususunda Kurum’un son senelerde gösterdiği kayda ve şükrana değer faaliyet ve başarı, aşağıda imzaları bulunan biz tarih mensupla-

¹ Bak. ULUÖ İÇDEMİR : Atatürk’ün buyruğu ile Türk Tarih Kurumu için hazırlanan bir program tasarısı. Belleten cilt XXVII, Sayı 108, S. 644.

rını, öteden beri düşündüğümüz ve tahakkukunu arzu ettiğimiz bir fikrin ortaya atılarak münakaşa edilmesine vesile vermeğe ve dileklerimizi bir teklif halinde Yüksek Başkanlığa arza sevketti.

Osmanlı tarihinin siyasetî hâdiselerinin, vak'anüvis tarihlerinden başka arşiv vesikalarına dayanılarak tetkik ve izah edilmesi nasıl mühim ve esaslı bir mevzu ise, bu tarihin bilhassa idarî, malî ve iktisadî hâdiselerini, teşkilât ve müesseselerini öğrenmek için de muhtelif mahiyetteki defterlere (divan defterleri, rüüs, mukataa, vergi ve arazi tahrir defterleri ve saire) baş vurmak, onları tetkik, tahlil ve izah ile bir neticeye vasil olmak, bu yolda yürünecek başlıca ve hattâ yegâne yoldur. Bu lüzum ve zaruret bilhassa kuruluş ve yükseliş devirlerinde kendini daha fazla hissettirmektedir. XV-XVI. asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun idarî teşkilât ve usulleriyle takibettiği malî ve iktisadî siyasetin türlü cephe ve müesseselerini, bütün teferruatıyla aydınlatan, bu nevi defterlere müracaat etmeksizin izaha imkân yoktur. Bahis konusu olan usul, teşkilât ve müesseselerin en küçük teferruatına varıncaya kadar bilinmemesi ve elde malzeme olmadığı için, izah edilememesi ise bu hususta terkip yapacakların işini çok güçleştirmektedir ve daha uzun müddet güçleştirecektir. Meselâ Fatih devrine ait Amasya sancağının bir tahrir defteri, veya I. Selim zamanının Gelibolu mukataa defteri-hattâ nâkıs da olsalar – ne büyük hakikatleri ifade etmektedirler. Bunların orijinal şekilleriyle neşri, bu sahada bugün çalışan ve yarın çalışacak olan Türk ve yabancı tarih araştırmacılarına, türlü görüş zaviyelerinden, ne mühim ip uçları verecek, ne büyük waitlerde bulunacaklardır.

Osmanlı tarihinin, bazı bakımlardan, âdeta yeni görüşlere göre yazılmasını temin edecek defter neşriyatının katî bir lüzum olduğuna karar verildikten sonra, buna evvelâ nereden, hangi zamandan ve nasıl başlamak lâzım geleceğini tâyin meselesi kalır. Şimdiye kadar, Avrupa'da, başta Osmanlı tarihi ve paleografyası sahasında ihtisasıyla tanınmış Prof. Dr. L. Fekete olmak üzere, bu işle meşgul olanlar Avrupa arşiv ve kütüphanelerinde mevcut dağınık ve insicamsız bazı defterler üzerinde bu nevi teşebbüse geçmişlerdir. Bizler, bahsettiğimiz zamanlara ve bilhassa İmparatorluğun en karakteristik bir devri olan XVI. asra ait devletin muhtelif bölgelerini tasvir ve tahrir eden zengin malzemeyi, bugün, Devlet Arşivimizin hazinelerinde ve Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğünün arşivlerinde bulabilmekteyiz. Bu itibarla her birimiz, evvelâ, arzu ve temayüllerimize uygun şekilde, muhtelif zamanlara ve muhtelif sahalara ait, fakat, bazı bakımlardan birbirini tamamlayacak mahiyette bulunan ve aşağıda listesi takdim edilen defterleri aynen ve orijinal şekilleriyle, haşîye ve bir mukaddime ile, neşretmek arzu ve kararındayız. Bu suretle, önce, bir makta ve esas elde etmeyi, sonra da, bundan elde edilecek tecrübe ve neticelerden faydalanarak, daha başka zaman ve mevzulara ait mühim defterleri neşretmeği düşünüyoruz. Diğer taraftan, içimizden bazılarının, bu defterler üzerindeki tetkiklerin neticesi olarak hazırladığı ve defter neşriyatında rehberlik edebilecek manüel mahiyetindeki, eserlerinin de bir an önce neşrini doğru buluyoruz. Bu hususta Kurum'un tavassut ve yardımını temin edebilirsek, mesaimizin daha emin, kolay ve semereli olacağı kanaatindeyiz. Bir kısmımızın Ankara'da bulunması, İstanbul'da bulunanlarımızın da her zaman Arşiv'de çalışmak imkânına malik olamaması sebebiyle bu defterlerin fotokopyası üzerinde çalışmamız daha emin ve süratli olabilecektir. Binaenaleyh, bu neşriyata muvafakat ve müsaadeniz ile bu defterlerin fotoğraflarının aldırılarak, Tarih Kurumu nam ve hesabına neşri için, bizlere tevdiini rica ve bu vesile ile de derin saygılarımızı arz ederiz."

Başbakanlık Arşivinden fotokopyası istenilen defterlerin listesi :

1. Eyalet-i Rumeli nüfus, hasılât, timar, vakıf ve sairesi. H. 935. No. 370 (732). Prof. O. L. Barkan.
2. Anadolu vilâyeti tahrir defteri No. 881 (Eski). Prof. O. L. Barkan.
3. Segedin kanunnamesiyle livasının nüfus ve hasılâtını mübeyyin defter. H. 986. No. 572 (737). Prof. T. Halasi - Kun.

4. *Novigrad sancağı kurra ve nüfus ve hasılâtına ait maliye defteri. H. 978. No. 507 (109). Prof. T. Halasi - Kun.*

5. *Halep tapu ve fihrist defteri. No. 530, veya 493, veya 454. (1517 ye en yakın olanı). Prof. Ş. Altundağ.*

6. *Konya tapu ve fihrist defteri. No. 387. Prof. Ş. Altundağ.*

7. *Peçevî livası kanunnâmesiyle nüfus ve hasılât ve evkafını havi maliye evrak defteri. H. 987. No. 585 (176). Doç. T. Gökbilgin.*

8. *Tokat livasının nüfus ve hasılâtı ile timar ve malikâne evkafını mübeyyin mufassal tahrir defteri. H. 890. No. 19/463. Doç. T. Gökbilgin.*

9. *Ivraniye tahrir defteri. No. M 1. Doç. H. İnalçık.*

10. *Aydın tahrir defteri. No. M 1/1. Doç. H. İnalçık.*

11. *Yenice Zağra, Filibe defter-i mufassal. No. 381. Dr. Anhegger.*

Defter neşriyatı için lüzumlu manüel :

1. *Prof. O. L. Barkan : XV ve XVI. asırlarda Türkiye’de büyük nüfus ve arazi tahrirleri ve Hakana mahsus istatistik defterleri.*

Prof. Ö. L. Barkan

Prof. T. Halasi - Kun

Prof. Ş. Altundağ

Doç. T. Gökbilgin

Doç. H. İnalçık

Dr. R. Anhegger

Kurum bu öneriyi olduğu gibi benimsemiş ve yayın serilerinden XIV. sünü “Arşiv Vesikaları” adı altında bu yayınlara ayırmıştı. Tahrir defterlerinden ilki 1957’de üyelerimizden Prof. Dr. Halil İnalçık tarafından “Hicrî 835 tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid” adı altında yayınlandı. Öneriyi verenlerden Prof. Dr. Halasi Kun “Segedin Livası Vergi Tahrir Defteri”, Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan “Hüdaven-digâr Livası Tahrir Defteri”, Prof. Tayyip Gökbilgin “859 ve 890 tarihli Eyalet-i Rum Tahrir Defterleri” üzerinde çalışmaya başladılar. Bu arkadaşlarımızın da yakın bir gelecekte eserlerini baskıya vereceklerini ummaktayız.

12-13 Kasım 1954’de İstanbul’da toplanan Yeni Çağ Kolumuz “Türk Tarihi Arşivi” adı altında üç aylık bir dergi yayınlamayış, bu derginin 1/8 82×57 boyutunda ve beş formadan ibaret olmasını kabul etmişti. Bu kararda şöyle denmekte idi : “*Der-gide resmî arşivlerde mevcut enteresan belgelerin umumî istifadeye konmasına çalışılacağı gibi, hususî ellerde bulunan değerli vesikaların ve tarihî yazma mecmualarda bulunan vesika mahiye-tinde metinlerin ve diğer bu çeşit mevzular üzerinde çalışmaları kolaylaştıracak bibliyografik ve kronolojik kaynakların neşri sağlanacak ve bir nüshada basılması mümkün olmayan uzunca me-tinler derginin ilâveleri olarak ayrı bir fasikül halinde çıkarılabilecektir.*”

Yönetim Kurulu Kol’un bu kararını bazı ilâvelerle kabul ederek Genel Kurulun onayına sunmuş ve 29 Nisan 1955 tarihli Genel Kurul’da böyle bir derginin yayınlanması uygun görülmüştür. Yeni Çağ Kolu 25 Nisan 1958 tarihli toplantısında “Vesikalar Dergisi” adını verdiği bu dergi için yeni bir yönetmelik hazırlıyarak Yönetim Kuruluna vermiş, Kurul bunu da Genel Kurula sunarak onayını almıştır. Bu yönet-melik şu esasları kapsamaktadır :

“*Türk Tarih Kurumu tarafından neşri tasarlanan “Vesikalar Dergisi” ni, büyük bir ihti-yaca cevap vereceğini dikkat nazarına alarak, isabetli ve hayırlı bir teşebbüs telâkki etmekteyiz. Bu husustaki mütalâamızı şu suretle tesbit etmek mümkündür :*

I — Bu dergi Yeni Çağ Kolu tarafından neşredilen bir mevkutedir ve en az senede iki defa çıkar.

II — Dergi’de arşivlerimizden alınan vesikalar bir takdim yazısı ile olduğu gibi neşredilir ve ancak bir konuya veya muayyen bir devrin karakteristik hâdiselerine taallük eden bir takım vesika bir arada neşredilir. Fakat tek olarak ele geçen ehemmiyetli vesikalar da, uzunca ve tahlilî bir yazı ile birlikte, neşredilebilir.

III — Dergi, aynı zamanda, kütüphanelerimizde ele geçen dikkate değer ve küçük hacimdeki risalelere de sayfelerini açık tutacaktır. Bu halde, risalenin umumî evsafı ve kısaca konusu okuyucuya tanıtılacaktır. Ve icabında tenkitli metni hazırlanarak aynen neşrolunacaktır. Büyücek risaleler ayrıca bastırılarak derginin ilâvesi olmak üzere yayımlanır.

IV — II nci ve III üncü maddede sözü geçen vesikalardan herhangi bir yönden özel bir önem taşıyanlarının asıllarının bütünü veya ilgili kısmı fotokopi yahut faksimile suretiyle dergiye ayrıca konulur.

V — Dergi, yeni bulunan ve herhangi bir bakımdan ehemmiyet taşıyan kitabeleri (mezar, bina, köprü v. s.) de, birbirleriyle münasebet, mahal veya zaman bakımından alâkadar bulunduğu takdirde, toplu bir şekilde neşreder.

VI — Dergide imlâ ve transkripsiyon bakımlarından Kurumca kabul edilen esaslara uyulur.

VII — Dergi, Yeni Çağ Kolu üyeleri arasından üç sene için seçilecek üç kişilik bir redaksiyon komitesi marifetiyle neşredilir. Bunların çalışma şekli ve aralarında yapılacak iş bölümü kendi aralarında tesbit olunur.

Yeni Çağ Kolu 15 Şubat 1963 tarihli toplantısında “Vesikalar Dergisi” hakkın-da yeni bir karara vardı. Bu karar da şu idi :

“— Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan’ın Türk Tarih vesikalarının yayımlanması konusundaki raporu müzakere olundu. Vesikalar Dergisinin yayımı işinin tek sorumluluğunun kendisine havale edilmesi ve ilk sayının Bakanlıkca evvelce yayımlanan vesikalar dergisi şeklinde olmak üzere üç ay içinde hazırlanarak Basımevine verilmesi kararlaştı. Bu maksatla evvelce kabul edilmiş olan Yönetmeliğin üyelere tekrar tâmin edilerek yayım için hazırlanmış vesika yazıların istenmesi uygun görüldü¹.”

Bu karar üzerine Sayın Ömer Lütfi Barkan ilk yazısını Haziran 1963 içinde Kuruma vermiş olduğundan derginin Temmuz başında Basımevinde dizgisine başlandı. Bu arada ad üzerinde de bir değişiklik yapılarak derginin “Belgeler” adını taşıması uygun görüldü. Verilen bu ilk metnin dizgisi teknik bakımdan çok güç olduğundan, bu arada Sayın Ömer Lütfi Barkan da bir süre için Fransa’ya gitmiş olduğundan, derginin yayım işi bugüne kadar gecikti. Dileğimiz bundan sonraki sayıların kısa sürelerle çıkmasıdır.

Dergi şimdilik yılda iki sayı olarak çıkarılacaktır. Böylece Kurumun yıllardanberi özlediği bir ülkü gerçekleşmiş bulunmaktadır. “Belgeler” in bilim dünyasında ilgi ile izleneceğini umuyor ve uzun ömürlü olmasını diliyorum.

ULUĞ İĞDEMİR

Türk Tarih Kurumu
Genel Müdürü

¹ Yeni çağ kolu 2 Mayıs 1964 tarihli son toplantısında Prof. Dr. Şinasi Altundağ, Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan, Prof. Dr. Adnan Erzi ve Prof. Dr. Halil İncelik’i Dergi’nin yazı kurulu’na seçmiştir.

Fiyatı : 40 000 Lira